

LIKURGOV I PLATONOV SISTEM VASPITANJA I OBRAZOVANJA – PRINCIP „NEHUMANOSTI“ I HUMANOSTI

prof. dr Nataša Vilić, redovni profesor*
Univerzitet u Banjoj Luci
Filozofski fakultet

Sažetak: Šta znači ispravan sistem obrazovanja i vaspitanja, kao i pitanje humanističkih principa na kojima bi se trebao temeljiti ne moguće je sagledati bez da se ne osvrnemo na sisteme vaspitanja u predhodnim razdobljima. Naš akcenat u ovom radu je na sistemu vaspitanja i obrazovanja hrabrih ratnika koje je ustanovio Likurg u Sparti, kao i na Platonovom shvatanju značaja humanističkog obrazovanja i vaspitanja koje ima za cilj spoznaju vrline. Samo takav čovek je sposoban za srećan život, kao i za harmoničan život u državnoj zajednici. S druge strane, Likurgov sistem obrazovanja za cilj ima obrazovati hlabrog ratnika i celokupno obrazovanje tome je podređeno. I Likurg i Platon smatraju da obrazovanje i vaspitanje moraju biti pod strogim nadzorom države. Ono što je još slično kod obojice jeste što ni jedan ne zanemaruju obrazovanje žena.

Ključne reči: obrazovanje, vaspitanje, Likurg, Platon, vrlina, humanost, ratnička veština

Uvod

Pitanje koje se postavlja pred sve nas jeste da li današnje društvo promovise kulturu nasilja? Kao, i pitanje - šta je uzrok ovakvog stanja, koje posebno pogubne posledice ima na decu i mlade osobe. Svedoci nemilih događaja od 3. i 5. maja 2023. godine na području Republike Srbije. Nažalost, ni u svetu stanje nije puno bolje. Jedno od mogućih pitanja koje, sa aspekta humanističkih nauka, možemo postaviti jeste da li je današnji sistem obrazovanja i vaspitanja pokazao slabosti koje u deci bude nasilje, neodgovornost i neempatičnost. Ti mladi ljudi će za nekih dvadestak godina biti osnova ovog društva, pa se nalazimo u opravdanoj bojaznosti na šta će ličiti odnosi u takvom društvu i kakav će biti položaj i uloga humanosti i empatije (ako je uopšte i bude). Spartanski principi „nehumanosti“ na kojima se temeljio njihov sistem vaspitanja i obrazovanja, a koji je imao za cilj da se postigne pobeda na bojištu po svaku cenu, sve više podseća u nekim bitnim naznakama na stanje duha našeg vremena. Likurg koji je postavio temelje obrazovnog sistema u sparti je smatrao da se obrazovati mogu samo oni koji su od rođenja fizički, psihički sposobni, kao i adekvatno anatomski građeni. Samo takvi pojedinci su mogli su mogli ispuniti postavljene zadatke u njihovim školskim ustanovama.

U našem vremenu koje bi se trebalo u svemu temeljiti na principima empatije i humanizma školski zadaci se postavljaju jednako pred sve, bez obzira na prirodne sposobnosti i afinitete svakoga pojedinca. Ovo nas je dovelo u stanje kada se od svih očekuje da budu sposobni da odgovore na sve zahteve koji su postavljeni, a oni koji u toj besomučnoj trci počnu da zaostaju u sebi doživljavaju najteže psihičke lomove i postaju potencijalna opasnost po sebe i društvo u celini. Ovo je jedan od presudnih razloga zašto moramo preispitati dosadašnji koncept vaspitanja i obrazovanja, jer razlozi su vrlo nego zabrinjavajući.

---

*natasa.vilic@ff.unibl.org

Na bitnost obrazovanja i vaspitanja dece i mladih ukazivali su već stari Grci. Pitagora je u svoje vreme pažljivo birao svoje učenike i smatrao je da samo oni najbolji zaslužuju najviše uvide u znanja, ali ta znanja moraju u određenom meri i na određene sistematske načine biti preneseni i na sve ostale članove zajednice u onoj meri u kojoj to njihove sposobnosti dozvoljavaju. Ovaj sistem obrazovanja donekle je u svojoj filozofiji preuzeo i Platon.

Da bismo sagledali stranputice današnjeg obrazovanja, moramo pre svega sagledati kakvo je obrazovanje bilo u svim vremenima, poseban akcenat u ovome radu ćemo posvetiti Likurgovom i Platonovom sistemu obrazovanja. Moguće da u ovim prvim sistemima obrazovanja leže neki od odgovora na pitanja o prednostima ili manama i današnjeg sistema obrazovanja.

Spartanski koncept vaspitanja i obrazovanja – Likurgov „nehumanički“ principi vaspitanja

Pre svega, ovde ćemo ukazati i na one Grčke polise kojima nisu vladali humanistički principi u društvu a time i u sistemu obrazovanja. Kod kojih je bilo upitno (sa današnje distance posmatrano) šta je moral i vrlina. Jedna od takvih primera je i Sparta. Spartansko društvo se delilo na tri klase: spartijati (vladajući sloj), perijeci (slobodni građani) i heloti (seljaci).²⁰³ Spartanci su bili poznati po tome što nisu negovali filozofiju i umetnost. Oni su smatrali da pravilno vaspitanje i obrazovanje se sastoji u stvaranju jakih i hrabrih ratnika. Takav nemilosrdan sistematski obrazovan ratnik će uvek biti sprema da odbrani svoj polis. Posebnu pažnju u obrazovnom sistemu posvećuju obrazovanju zdrave muške dece. Takvo vaspitanje nije u sebi podrazumevalo elemente humanosti. Naprotiv, u prvi plan se stavljala stroga i nehumana obuka kojoj su pristupali samo potpuno zdravi mladići.²⁰⁴ U Spartanskom zakonodavstvu²⁰⁵ bilo je strogo propisano da vaspitanje mladića mora biti izrazito u duhu fizičkog odgoja. Posebna pažnja se posvećivala fizičkoj izdržljivosti i ratničkim veštinama. Svako drugo obrazovanje bilo je sporedno. U Likurgovom sistemu obrazovanja posebna se pažnja posvećivala odabiru jakih i zdravih mladića koji će moći proći takvu rigoroznu vojnu obuku.²⁰⁶ Oni koji bi uspešno završili takvo vojničko obrazovanje postajali su ratnici u službi države i zahvaljujući svojim ratničkim veštinama sticali su ugled u društvu. Sistem obrazovanja u Sparti zapravo započinjao je od samoga rođenja.

Primenjivanje sistematskog obrazovanja od samog rođenja u Sparti

Naime, od samoga rođenja deca u Sparti su podvrgavana raznim obredima. Tako su novorođenčad kupana u vinu jer se smatralo da će to zdravu decu okrepiti, a kod bolesnog novorođenčeta će pobuditi

²⁰³Lisičar smatra da uvek treba naglasiti da su građani (perijeci) smatrani za one koji su nižega ranga od vladajućeg sloja, a da i u helotima treba razlikovati one koji su bili sa ropskim i oni koji su bili sa kmetskim osobinama. Perijeci su se bavili zanatstvom i poljoprivredom. Pogledati više U: Lisičar, Petar. *Grci i Rimljani*, Zagreb, 1971, str.88.

²⁰⁴Plutarh svedoči da je u Spartanskoj državi posebno poštovanje imale žene koje su rađale zdravu decu. Iz tog razloga žene su u Sparti bile slobodne i davana su im određena prava. Prema tome, rađanje zdrave dece za Spartance značilo je rađanje novih ratnika. Ženama se pridavala zbog toga velika vrednost i zato im je bilo omogućeno obrazovanje. Neke od Spartanskih žena su učestvovala i u političkom životu.

²⁰⁵Spartansko zakonodavstvo je ustanovio Likurg.

²⁰⁶Likurg je u Spartansko zakonodavstvo uveo da su deca u vlasništvu države, a ne svojih roditelja. Smatrali su da samo najbolji sa najboljima se trebaju spajati kako bi se dobilo zdravo i jako potomstvo. Očevi su novorođenčad dovodili u državnu instituciju nazvanu Narodno Svrtište i tu su najmudriji članovi vršili odabir zdrave i sposobne dece. Zdrava i sposobna deca, koja su još bila i dobre anatomije, su vraćana očevima da ih odgajaju do određenog perioda života i za to su očevi dobijali određenu novčanu nadoknadu od države. Ako je dete bilo sa nekom anomalijom onda bi otac morao da dete baci u provaliju sa planine Tajget, jer takva deca ne bi mogla biti dobri ratnici, niti bi mogla služiti državi, smatrali su Spartanski zakonodavci.

razne vrste napada i grčeva. „Nije zavisilo samo od oca da li će on odgajati novorođeno dete, nego ga je morao nositi na mesto koje se zvalo lesha, gde su bili okupljeni najstariji članovi svake file. Oni bi dete brižljivo pregledali, pa ako bi ono bilo jako i dobra sastava, pozvali bi oca da ga odgaja i dodelili mu jedan deo od devet hiljada delova spartanske zemlje; ako bi, pak, bilo slabo i loša sastava, naredili bi da se odnese i baci u tako zvane Apofete, tj. u duboku jamu na gori Tajgetu, jer su smatrali da čeljade koje već od dođenja ima slabo i kržljivo telo mora padati na teret ne samo sebi nego i državi. Zato i žene decu posle rođenja nisu prale u vodi, nego u vinu, da bi ispitale stanje njihova zdravlja. Jer se kaže da se epileptična i inače bolešljiva deca od vina onesveste i oslabe, a zdrava dobiju još više snage i jačine” (Đurić, 1983:5). Po tome se od prvog dana rođenja nastojalo raspoznati zdravo od bolesnog deteta. I same (kućne) vaspitačice koje su brinule o maloj deci su imale obavezu da bebe ne povijaju u pelene, da ne uče decu da budu izbirljiva u jelu i da moraju decu naučiti da sama bez straha ostaju u mraku. Na ovaj način se od najranijeg vremenu u detetu razvijao osećaj za svaki mogući strah.

Kada dete napuni sedam godina država bi ga preuzimala. Tada bi dete bilo smeštano u ciljnu skupinu dece u kojoj bi za vođu bio imenovan dečak koji se po svemu isticao. Sva ostala deca morala su se podrgavati njegovim naredbama. Stariji mladići na ovaj način već obrazovani imali su zadatak da posmatraju i prate ove mlade, da bilježe kakav im je karakter u stanju slobodnog vremena i u njihovim međusobnim takmičenjima i borbama. Posle navršene dvanaeste godine dobijali bi samo platno kojim su delimično prekrivali svoje telo, bili su potpuno ošišani i hodali su stalno bosu. Ovakav sistem obrazovanja pripremao je buduće ratnike na sva moguća iskušenja kojima će biti kasnije izloženi. Interesantno je da su učeni da sami se moraju se snalaziti i za hranu, jer samo ovako obrazovan i pripremljen ratnik može imati uspeha na bojnopolju.

Likurg je smatrao da suština ovakvog sistema obrazovanja jeste da podstiče hrabrost i razvija ratničke veštine. Ostalo obrazovanje poput opismenjavanja, izučavanja filozofije, aritmetike, geometrije i slično bilo je samo onoliko koliko je bilo potrebno u svrhu razvijanja ratničkih veština. Cilj Spartanskog obrazovanja i vaspitanja bio je da stvori zdravog, jakog i sposobnog ratnika koji će biti apsolutno poslušan državi. Likurg je smatrao da je zadatak i obaveza svakoga Spartanca da učestvuje u vaspitanju mladih.²⁰⁷

Uloga i mesto umetnosti u Likurgovom sistemu obrazovanja

Što se tiče umetnosti, po mišljenju Plutarha, Spartanci su bili malo otvoreniji u njihovom sistemu obrazovanja i vaspitanja. Likurg je smatrao da se deca trebaju učiti pravilnom govoru, negovan je dobar i jasan stil govorničtva, ali nije zanemarivana ni muzika i pesništvo u određenoj meri. „Učili su dečake i tome da u svome izražavanju spajaju gorčinu sa ljupkošću i da govore kratko, ali snažno i jezgrovito“ (Đurić, 1983:7). Muzika i pesme koje su korišćenje u svrhu obrazovanja su imale zadatak da podstiču hrabrost i želju za ratničkim pobedama. Najvećim delom njihove pesme su bile ode poginulim spartanskim herojima. Ali, postojale su i one u kojima se ukazivalo šta znači biti kukavica i koliko je tako nešto nečasno i nedostojno jednog pravog Spartanca. „Nastavi k pesništvu posvećivana je isto toliko briga kao i otmenosti i čestitosti u besedeju. Njihove pesme imale su izvesnu žaoku koja je izazivala hrabrost i oduševljavala na velika slavna dela. Njihov izraz bio je prost i snažan, i svojom uzvišenošću izazivao je moralna osećanja. One su najvećim delom bile pohvale onih koji su pali u borbi za Spartu i zato proglašavani za blažene; druge su bile pokude onih koji su kao begunci iz borbe provodili žalostan i bedan život, a neke i zaveti i zakletve na hrabrost, kako već kojim godinama dolikuje” (Đurić, 1983:8). Čast je bila ono za šta su živeli i umirali spartanski ratnici. Jedna od najvećih sramota jeste bila ne vladati sobom, te su mladići učeni kako da savladaju svoje strasti i nagone. Samo na ispravno obrazovanog ratnika ne mogu uticati strasti, a njegov jedini cilj jeste odbrana Sparte.

²⁰⁷ Spartanac koji je na ovaj način obrazovan je od svoje dvadesete do šezdesete godine života morao biti u vojnoj službi. Imali su stroga pravila života i usađen im je bio osećaj pripadnosti državi. Najveći deo vremena provodili su na vojnim vežbalištima. Na ovaj način su stvarani muškarci koju su odgojeni da žive samo za svoju Spartu.

Obrazovanje žena u Sparti

Za razliku od ostalih Grčkih polisa Likurg je smatrao da u Sparti i žene moraju proći kroz sistematsko obrazovanje i vaspitanje. I kod žena je velika pažnja bila posvećivana fizičkom vaspitanju. Tako su se žene vežbale u atletskim sportovima jer se smatralo da će im to doprineti da lakše rode i da će time dete biti zdravo i skladne građe. Pošto su veći deo svoga života muškarci provodili u ratništvu žene su morale biti naučene i kako da samostalnije žive u domaćinstvu i državi. Spartanke su posedovale vlastitu imovinu i imale su pravo glasa. Ipak, njihov primarni cilj je bio da rađaju snažne i zdrave ratnike. One su imale i određene obaveze u moralnom odgoju dece do određene dobi kada ih je, kako smo već rekli, država potpuno preuzimala.

Platonov sistem vaspitanja i obrazovanja – humanistički princip: težnja ka spoznaji vrline

Sam sistem obrazovanja i vaspitanja u Platonovoj zamisli idealne države treba da svoj vrhunac dostigne onoga trenutka kada državom počnu da upravljaju oni koji su najobrazovaniji, a time i najmudriji. „Hoće li se oni ljutiti ako kažemo da ni za državu ni za građane neće prestati zlo dokle god vlast u državi ne uzmu u svoje ruke filozofi, i da pre toga neće ni sama država moći da postoji onako kako je mi zamišljamo“(Platon, 1993:193). Tek na ovaj način će, smatra Platon, svaki pojedinac u zajednici moći da živi srećnim i pravednim životom. Platon smatra da se čovekova duša u potpunosti mora odreći svega onoga što zatiče u ovom materijalno-čulnome svetu, jer samo na ovaj način može spoznati šta je istinski vredno, a to je po Platonu ideja dobra.

Duša kao primarni predmet vaspitanja i obrazovanja

Platon smatra da je predmet vaspitanja i obrazovanja duša. Zato je primarni zadatak učitelja da poseduje znanje o prirodi same duše jer samo se tako može odrediti šta je za nju najbolje. „A isto tako i svako znanje, lišeno pravičnosti i drugih vrlina, izgleda kao svaštastvo, a ne kao mudrost. Stoga, na početku i doposletka, i uvek, svuda i u svemu trudite se svim silama da slavom prevaziđete i nas i svoje pretke. A ukoliko ne, znajte da, ako vas nadmašimo vrlinom, nama ta pobeda donosi sramotu, a poraz, u slučaju da budemo poraženi blaženstvo“(Platon,2001:25). Platon, dakle, smatra da je sva odgovornost za istinsko obrazovanje u državi jeste na filozofima. Samo su oni sposobni da državnu zajednicu utemelje na vrlini. Da bi se ovo stanje postiglo neophodno je da svaki građanin, prema svojim sposobnostima, prođe kroz proces državnog vaspitanja i obrazovanja. Ovim se na ispravan način oblikuje karakter kod mladog čoveka. „A redu i harmoniji u duši odgovara „zakonito“ i „zakon“, jer oni građane čine dobrim, i baš u tome je suština pravednosti i umerenosti“(Platon,1968:161).

Platon u svome dijalogu *Država* smatra da je uloga učitelja i vaspitača jedna od najznačajnijih u državi. Za ovu vrstu poslova moraju se birati samo oni najbolji. Zadaci učitelja i vaspitača su složeni i veoma odgovorni. Oni moraju da nadziru celi proces obrazovanja i vaspitanja, počevši od samih sadržaja i formi vaspitanja. Oni moraju i da vrše nadzor i nad drugim učiteljima i vaspitačima, to jeste da nadziru da li oni ispravno obavljaju svoje zadatke. Platon je smatrao da je zadatak pravog učitelja i vaspitača i da kažnjavaju ali i nagrađuju.²⁰⁸

²⁰⁸ Platon je smatrao da bi neko bio dobar učitelj i vaspitač morao je da prođekroz razne testove od strane najvišeg državnog tela koje je imenovano kao Noćno veće, jer članovi ovog veća poznaju prirodu najvišega dobra. Oni su smatrali da dobar učitelj i vaspitač mora da zna ne samo da učenike uči teorijskim znanjima, nego i načinima njihove primene u praksi. Učitelji i vaspitači moraju imati i svoje nadzornike, koji moraju biti i vrhunski poznavaooci aritmetike, astrologije, metrike i matematike.

Pravedan i dostojan život – život utemeljen na vrlini

U svome filozofskom sistemu Platon je smatrao da je temelj pravednoga i dostojnog života čoveka život koji je utemeljen na vrlini.²⁰⁹ Da bi čovek svoj život utemeljio na vrlinama potrebno je, pre svega, da prođe kroz sistem obrazovanja – spozna je i samospozna je, to jeste dođe do znanja o tome šta vrlina jeste. „Jer, svaki od nas većinom postaje takav kakve sklonosti i dušu ima“(Platon,1990:345). Platon je smatrao da vrlina, iako, se stiče teorijskim znanjem svoju istinsku suštinu pokazuje tek u društvenoj inetrakciji. „Zar najlepší prizor za onoga ko ume da vidi nije taj kada se kod nekog čoveka sjedinjuje lep karakter sa lepim spoljašnjim oblikom koji je saglasan i skladan sa njim“(Platon,1939:30).

Prepoznavanje značaja ispravnog obrazovanja i vaspitanja za pravilno oblikovanje duše i karaktera kod čoveka Platon nalazi već kod Sokrata. „Kao dokaz tome da se samo učenje ne može uzeti zasebno, jer bez obzira je li zahtijevao definicije, ustrajavao na tome da je vrlina znanje, tvrdio da nitko ne čini krivo svojom voljom ili nalagao ljudima da se brinu za svoje duše, ili je pak prividan predmet razgovora bilo postolarstvo ili ljubav, on je uvijek, kako je i sam rekao, „govorio istu istinu o istim stvarima“(Guthrie,2007: 369). Platon smatra da ispravno vaspitanje i obrazovanje u svakome pojedincu podstiče želju da postane idealan građanin. Takav idealni građanin shvata da je svrha života u državnoj zajednici da se pokorava zakonima države.

Platon – obrazovanje i vaspitanje mora biti stvar države

Proces obrazovanja i vaspitanja kod Platona mora biti stvar države, jer samo država je ta koja može da ustanovi šta jeste dobro, a šta nije za decu i mlade. „Obrazovanje je, tvrdim, prvo sticanje vrline i kod dece, kada se u njihovim dušama rode uživanje i ljubav, patnja i mržnja ispravno usmereni, dok još to ne mogu da shvate razumom; a kada sazrevanjem steknu razum, i kada se naklonosti slože sa razumom, ondastaju ispravne navike a to slaganje u celini jeste vrlina“(Platon,1990:51). Proces obrazovanja i vaspitanja i kod Platona počinje u ranome detinjstvu, jer oblikovanje duše nije nimalo jednostavan i lak proces. „Upravo zato što je svekoliko obrazovanje čoveka shvatao kao formiranje duše, Platon je i postao osnivač pedagogije ranog detinjstva“(Jeger,1991:551). Platon je izričit u tome da učitelji strogo moraju voditi računa i kakve reči upućuju svojim učenicima. „Riječ je velik moćnik koji sasvim sićušnim i posve nevidljivim tijelom izvršava najbožanstvenija djela; može, naime, i strah zaustaviti, i bol ukloniti, i radost izazvati, i sućut pojačati“(Diels,1983:272). Prema tome, učitelji posebnu pažnju, smatra Platon, moraju posvetiti dijalektici, jer samo se na ovaj način mogu spoznati bestelesne stvari, a to je i suština najviše spoznaje. „Stoga se treba vježbati da se postane sposoban dati i primiti razjašnjenje o svakoj stvari“(Platon, 2000:336).

Platon je bio saglasan sa Sokratom u pitanjima obrazovanja mladih. Sokrat je smatrao da je bitnije osloboditi dušu od neznaja, nego telo od bilo kakve bolesti. Um čovekov jedini ima mogućnost da spozna samu prirodu duše, a to je jedini put ka istinskoj spoznaji i ispravnom načinu života. Platon je smatrao da duša mora uvek težiti ka savršenstvu.²¹⁰

Zadatak učitelja je da porađa znanja iz duša učenika

Po Platonovom učenju sva čovekova spoznaja proističe iz anamnesisa, to jeste sećanja duše na svet ideja u kome je boravila pre dolaska u ovaj čulno-materijalni svet. Iz tog razloga on smatra da je zadatak učitelja da usmeri svoga učenika da preko ispravno vođenog razgovora dospe do istinskog mišljenja. Pravičan život je život utemeljen na vrlini. Samo tako obrazovan i vaspitan čovek može

²⁰⁹ Platon je smatrao da sistema vaspitanja i obrazovanja mora biti pod strogim nadzorom države i kao takav mora se sastojati iz gimnastike i muzike. Gimnastikom se oblikuje telo, a muzikom se oblikuje duša. Po mišljenju Platona muzika treba da predhodi gimnastici. Vrline se mogu sticati samo vežbanjima i navikom.

²¹⁰ Duša mora uvek težiti ka savršenstvu, dok telesne mane, smatra Platon, mogu se zanemariti.

imati pravičan odnos prema zajednici u kojoj živi. Učitelj ima zadatak, kako nam je to još pokazao već Sokrat, da većim vođenjem razgovora sa sagovornikom podstiče ga na potragu za istinom. U tome procesu kod sagovornika u duši dolazi do (ra)spoznaje o idejama dobra, pravednog i lepoga, to jeste na koji način zajednica mora biti ispravno utemeljena da bi bila funkcionalna za sve njene članove. Učitelj od svoga učenika zahteva da vlastitim naporom mišljenja napreduje u spoznavanju. „Uzrok tome je nesumnjivo taj što je besplatan savet jedini način dobročinstva koje u čoveku koji ga prima budi želju da se za nj oduži, tako da bi moglo važiti kao dobar znak ako onaj koji je učinio dobro i sam primi neko dobročinstvo u zamenu, i suprotno“ (Platon, 1968:184). Do spoznaje istine se dolazi postepeno, to jeste polazeći od čulno-pojavnog sveta, preko matematičkih znanja i na kraju do sveta ideja. „Međutim, u državi se ne traži bilo kakva vrsta obrazovanja, već samo obrazovanje ustanovljeno na načelima istine i dobra. Oni koji uređuju život države, koji određuju načela vaspitanja i koji različitim pripadnicima države dodjeljuju razne zadatke, moraju da imaju znanje o onom što je i zaista istinito i zaista dobro – drugim rečima, oni moraju da budu filozofi“ (Koplston, 1991:261).

Platon – za ispravno obrazovanje su potrebniiskusni i mudri učitelji

Isti stepen saznanja nije mogu kod svih, smatra Platon. Zadatak učitelja jeste u tome, smatra Platon, da usmerava i postiže duše mladih ka buđenju sećanja njihovih duš na svet ideja (istina). „Ali se saznanje o onome što je savršeno s teškom mukom rađa čak i u duši koja je savršena, i to tako što se ona neprestano bavi svim ovim stepenima saznanja, prelazeći naizmenično gore-dole s jednog na drugi.“ (Platon, 1978: 68) Zato je, smatra Platon, potrebno u državi napraviti sistem obrazovanja i vaspitanja u kojima će učestvovati samo dobri iiskusni učitelji (mudrosti). „Jer nijedan zakon i poredak ne vrede više od znanja, i nije pravo da um bude ičemu potčinjen i da služi, nego treba da vlada i upravlja svim stvarima ako je stvarno po svojoj prirodi istinit i slobodan“ (Platon, 1990:310). Platon je bio ubeđen da samo dobro vaspitanje, kako to on navodi i u svome dijalogu *Zakoni*, može da ispravno i na pravi način razvija dušu, ali i telo da budu što skladnije građeno. „Iz stanja, koja smo prikazali, razvili su se naš sadašnji život, države, državna uređenja, umetnosti i zakoni, mnogi proroci ali i mnoge vrline“ (Platon, 1990:81).

Bitnost kontrole države nad svim segmentima obrazovanja

Zadatak države je, po mišljenju Platona, da strogo vodi računa o svojim građanima i to počevši i pre prvih dana njihovih života. On smatra da trudnice trebaju uvek da budu u lepom okruženju i dobrom raspoloženju. Sve ovo ima velikog uticaja na razvijanje ploda u utrobi majke i rađanja zdrave dece. Platon je shvatio da rano detinjstvo postaje presudno za kasniji razvoj i celokupni život osobe. Roditelji u ranome detinjstvu prema deci ne treba da budu prestrogi, ali ni previše popustljivi, jer sve to utiče da se kod dece kasnije razviju ili mizantropija ili preterana povučenost. Odrasle osobe kod kojih se razviju ove negativne osobine, smatra Platon, nisu prikladne za život u zajednicama. Platon smatra da decu već od treće godine života treba navikavati na pozitivna duševna raspoloženja, jer time će se postići bolja harmoničnost u odnosima među ljudima.²¹¹

Prema tome, pravilno vaspitanje i obrazovanje, po mišljenju Platona, mora se sastojati u tome da se deca od najranijih dana usmeravaju po principima koje je zakon ustanovio kao dobre i ispravne. Takvi principi su moralno i etički ispravni jer su ustanovljeni od namudrijih u državi. Dobro vaspitan i obrazovan pojedinac jedino može da na ispravan način učestvuje u društvenom i političkom životu zajednice. Zato sistem dobrog i ispravnog vaspitanja i obrazovanja, koje mora biti pod strogim nadzorom države kako Platon smatra, mora postati temelj državnog zakonodavstva. Platon je kaže da svi ispravno i dobro vaspitani i obrazovani pojedinci postaju valjane i dobre osobe, koje kao takve

²¹¹ Po Platonu sistem najranijeg vaspitanja i obrazovanja dece mora se odvijati u nekoliko faza: deca od treće do šeste godine života moraju da se igraju zajedno, a tada zadatak učitelja jeste da ih samo nadgleda i usmerava u njihovim igrama; posle šeste godine dolazi do odvajanja dečaka i devojčica (dečaci treba da se posvete jahanju, bacanju koplja i sl.; a devojčice tek ponešto u rukovanju oružja) – u ovome periodu obrazovanje se mora sastojati od izučavanja muzike, aritmetike, matematike, asgtronomije, gimnastike, i dr.

najbolje služe svojoj državnoj zajednici. Zato je, po njemu, ispravno vaspitanje i obrazovanje najbolji modus koji pojedince podstiče da postanu dobri i ispravni ljudi. „Onda u onoga koji nešto ne zna ipak postoje pravilne predstave o onome što on ne zna.“(Platon,1970: 392).

Zakonodavac mora da postavi, kako Platon smatra, u prvi plan obrazovanje i vaspitanje za vrlinu. Zadatak države je da kroz obrazovni proces nauči građane da budu mudri, jer samo čovek koji je stekao istinska znanja može da bude srećan, ali i koristan društvu u celini. „Dakle, druga dela za koja bi se moglo tvrditi da pripadaju politici – a ima ih mnogo takvih, naprimer, učiniti građane bogatim, slobodnim i nebuntovnim – pokazala su se sva ni zla ni dobra, a potrebnim se pokazalo da se građani učine mudrim i da im se dâ udeo u znanju, pošto znanje treba da bude ono što im koristi i što ih čini srećnim“(Vlastos,1994:167-168).

Znanje mora biti objektivno

Platon smatra da znanje ne sme biti subjektivno kako su to zastupali sofisti. „Zar ne govori on nekako ovako da kakve se sve stvari meni čine, takve za mene i jesu, a kakve se tebi čine opet su za tebe“(Platon,2000:112). Jedina istinska spoznaja je spoznaja ideja, to je ono objektivno i istinsko znanje za koje se zalaže i Platon.

Dete se od prvih dana, sistematskog obrazovanja i vaspitanja od strane države, mora učiti da se oslobađa predrasuda i da svoje mišljenje usmerava ka jednome cilju, a to je dobru kao svrhu života. Ovo je jedan od razloga što Platon smatra da je cilj države da uči svakoga pojedinca da teži ka spoznaji vrline. A zadatak države je da zakone utemelji na vrlinama. Samo se tako može postići, po mišljenju Platona, dobar i pravedan život i harmoničan državni poredak.

Samo ovako ustrojena državna zajednica može da pruži svojim građanima da ispolje sve svoje potencijale i da se u svojim spoznajama približe najvišem dobru. „Mi, dakle, nismo kao zakon odredili ništa što bi bilo nemoguće i što bi ličilo na prazne želje, jer smo zakon odredili prema prirodi“(Platon,1993:144).

Platonova paidei-a

Platon u svojoj paidei iznosi stav da je gimnastičko vaspitanje u službi razvijanja telesnih snaga, a ovo ima za cilj da jača duh čoveka. Sam Platon u duhu svoje teorije deli vaspitanje na dva dela – muzičko vaspitanje i gimnastičko vaspitanje, jer duh i telo moraju biti u harmoniji. „Ako je tako, onda onda je neki bog dao ljudima ta dva umenja, muziku i gimnastiku, i to, čini se, brinući se ne toliko za njihove duše i tela, nego prvenstveno o onoj njihovoj dvostrukoj prirodi: vitalnoj i filozofskoj. Stoga se te dve prirode moraju međusobno usklađivati suzbijanjem jedne i pojačavanjem druge kako bi se postigla prava mera“(Platon,1993:96). Od svih umetnosti kod Platona muzika i poezija imaju istinsku pedagošku vrednost. „I kao onde lekarstvo, tako ovde muzika u sve te stvari unosi slogu na taj način što ih je zadahnula ljubavlju i saglasnošću; i tako je opet muzika nauka o erotskim odnosima sobzirom na harmoniju i ritam“(Platon,2008:36).

Kod Platona se muzičko i gimnastičko vaspitanje mora nalaziti u bliskoj sprezi, jer su oni kao takvi neodvojivi od religijskih predstava. Platon je smatrao da deca treba da aktivno učestvuju u religijskim predstavama i to na način ritmičke i smislene igre kojom se upućuju molitve bogovima. Kod starih Grka religijski rituali su bili javni, jer život zajednice u religijskom smislu ima prvenstvo u odnosu na privatni. Svaki mesec su se priređivale svetkovine u čast jednog od Olimpijskih bogova. Tada su im se prinobile žrtve. Ovo je bilo praćeno uz takmičenja u muzici i gimnastici. Delfi su u saradnji sa zakonodavcima propisivali oblike organizacije religijskog života, tako je zadatak sveštenstva bio da reguliše ono što zakonodavac nije uspeo. Platon smatra da bog dredi mesto kao i sudbinu čovekove duše. Čovek ima određenu slobodu volje, time mu je data mogućnost da izabere šta će postati. Platon smatra da je čovek onakav kakva je njegova duša, a da mesto koje će joj bogovi odrediti zavisi od bliskosti duše sa vrlinom.

Kada je reč o umetnosti koja se koristi kao sredstvo vaspitanja i obrazovanja treba biti vrlo obazriv, smatra Platon, jer sve što je predstavljeno u umetnosti nije u službi istine. Zato Platon nalaže da se, pre svega, preispitaju stihovi Homera, koji je bio jedan od najcenjenijih Grčkih pesnika. Takve pesme mogu neiskusne duše navesti da čine zlo i nepravdu.

Platon smatra da cilj vaspitanja jeste upoznavanje mlade i neiskusne duše sa onim šta je istina i dobro. Ko je pesnik i kakav je njegov život, po mišljenju Platona, je najmanje važno.

Platon je od Pitagore preuzeo učenje da muzika duboko zadire u čovekovu dušu. Muzika u duši stvara pozitivne emocije, osećaj za harmoniju, proporciju i plemenitost karaktera. Ovo u čovekovoju duši stvara poriv za stvaralaštvom. Platon smatra da umetnici, a to se posebno odnosi na pesnike, moraju da u državnim zakonima pronalaze uzore za ono što treba biti u službi vaspitanja i obrazovanja. Prema tome, oni u potpunosti moraju da se povinuju državi jer ono što je primereno obrazovanju i vaspitanju može znati jedino zakonodavac. „Stoga ja nikako ne bih čuvaju zakona, koji je ujedno i nadzornik vaspitanja omladine, mogao da navedem neki bolji uzor od toga. On treba da podstiče učitelje da u njemu poučavaju dečake. A kada gleda pesnička ili prozna dela, pa naiđe na nešto što je sa tim povezano, ili kada naiđe na nešto što se samo usmeno prenosi a srodno je s ovim poukama, to nipošto ne sme da zanemari, nego treba sve da zableži“ (Annas, 2010:236).

Posebnu kritiku Platon upućuje tragičnim pesnicima. Za njih kaže da su puki podražavaoci, jer imitiraju u svojim delima najgore čovekove osobine i kao takve ne obraćaju se razumu. Tragički pesnici nemaju mogućnost, smatra Platon, da imitiraju umeren i blag karakter. „Stoga bi pravda bila zadovoljena time da se takvom ne bi dopustilo da uđe u državu, jer ako se želi da ovom upravljaju dobri zakoni. Jer, on budi, hrani i ojačava onaj deo duše koji razara razumnost. Slično onome ko bi vladavinu nad državom prepustio rđama i na taj način im i državu predao i omogućio da ovi najbolje ljude pobiju, postupa i mimetički pesnik, koji duši svakog pojedinca daje izopačen ustav“ (Platon, 1993:307-308).

Po mišljenju Platona jedino uz pomoć muzičkog vaspitanja od svih drugih umetnosti može se ispravno oblikovati duše i uma kod čoveka.

Platon o obrazovanju i vaspitanju žena

Kao što su Spartanci posvećivali pažnju obrazovanju i vaspitanju žena, tako i Platon u svome konceptu ovo pitanje ne zaobilazi. Platon smatra da žene ne žive u skladu sa svojom prirodom, nego u skladu sa navikama. Po njemu ovo je jedan od razloga što je uloga žene u zajednici statična i nepromenljiva. Ipak, Platon kaže da mora postojati program vaspitanja i obrazovanja i za žene. Pojedini segmenti toga vaspitanja moraju biti zajednički sa muškarcima. U takvom sistemu obrazovanja i vaspitanja žene trebaju zajedno sa muškarcima da vežbaju gole i da zbog toga ne osećaju sram. „Nema, prema tome, nikakvog posla u upravi države koji bi pripadao ženi zato što je žena, niti muškarcu zato što je muškarac, nego su prirodne sposobnosti podjednako podeljene među oba stvorenja, i u svima poslovima može po svojoj prirodi učestvovati žena, i u svima poslovima muškarac, samo je žena u svima slabija od muškarca“ (Platon, 1993:143).

Platon shvata da i žene mogu imati značajniju ulogu u političkom životu države ali ostaje skeptičan po tome pitanju, jer smatra da su žene po svojoj prirodi slabije od muškaraca.²¹² Platon podržava Sokrata koji opovrgava Menona koji je smatrao da postoje vrline koje su karakteristične samo za žene, jer te vrline se razvijaju na temelju ženine uloge u domaćinstvu. Menon smatra da postoje vrline koje su karakteristične samo za muškarce, jer takve se vrline razvijaju radi valjanog

²¹² Platon u dijalogu *Timaj* kaže da ukoliko je muškarac učinio neko zlo i nepravdu njegova će se duša reinkarnirati u telu žene, jer to će mu biti adekvatna kazna za počinje a nedela. Ovim nam Platon pojašnjava zašto su u suštini žene u zajednici na nižem nivou od muškaraca.

obavljanja državnih poslova. Sokrat smatra, a to Platon prihvata, da ista vrlina je neophodna i ženama i muškarcima ukoliko teže da postignu dobro i žive pravedne i razborite živote.

Ipak, primarna uloga žene je da brine oko muža i da vodi strogo računa o vaspitanju sinova. Ukoliko žena sinove vaspitava suprotno vrednostima od onih kojima ga otac uči, onda ona urušava ne samo porodicu, nego i državnu zajednicu. Ako žena još i traži od muškarca da se posveti domaćinstvu, time će učiniti da on počne zanemarivati ulogu u javnome životu. Platon zato smatra da i žene moraju biti vaspitane i obrazovane na istim vrednostima kao i muškarci, jer ako tako ne bi bilo, onda bi se dospelo u opasnost da žene svojim nesavesnim ponašanjima ugroze državu. Zadatak muškaraca je da obavljaju državne poslove. A to za ženu, ipak, smatra Platon, nije nešto sasvim prirodno. „Jer pravi građanin kome je povereno stvaranje i održavanje reda u državi dovoljno je već zauzet ovim velikim umećem koje zahteva i mnogo vežbe i mnogo znanja, i zbog toga se ne može vršiti kao neki uzgredan posao. A obavljati kako valja dva zadatka ili dva umeća - to ne može gotovo nijedna ljudska priroda, kao što neko ne može ni da se bavi svojim sopstvenim umećem a da u isto vreme vrši nadzor nad drugim koji se, opet, bavi svojim umećem"(Platon,2004:204).

Prema tome, obaveza muškaraca je da se stalno upućuju u mudrost i da kao filozofi upravljaju državom, time se oni odužuju državi za vaspitanje i o razovanje koje je u njih uloženo. „Nijedno pak drugo umijeće ne bi više i prije nego kraljevsko htjelo tvrditi da je njegov posao briga za ljudsku zajednicu kao cjelinu i da je ono umijeće vladanja ljudima uopće“(Platon,2000:324).

Značaj gimnastike u obrazovanju

U duhu svoga vremena, Platon smatra, da je u ispravnom sistemu obrazovanja i vaspitanja neophodna i primena gimnastike. Gimnastika, po mišljenju Platona, oblikuje telo, ali pre svega mora da utiče na oblikovanje duša čuvara države. Čuvari države moraju biti hrabri i nemilosrdni prema državnim neprijateljima. Međutim, smatra Platon, čuvari moraju biti naklonjeni svojim građanima. Čuvari moraju da poseduju privrženost i ka filosofiji. Ovim se postiže telesna i duševna harmonija kod čuvara države, što je presudno da bi oni na pravilan način vršili svoju ulogu.

Briga za pravilno formiranje i razvijanje tela jeste i svojevrsna priprema za samu filosofiju. Platon kaže da samo čovek koji poseduje jaku dušu i karakter može savladati vlastite strasti. Gimnastičke vežbe moraju da se praktikuju od ranog detinjstva. Ovim se postiže da telo bude jako, zdravo i skladno građeno. Ali, ono što je tu bitno jeste da takvo telo daje mogućnosti duši da se ispravno oblikuje u vrlini.

Završno razmatranje

Još u antičkom vremenu zakonodavci su bili svesni bitnosti ispravnog obrazovanja i vaspitanja dece i mladih. Likurg je u Sparti prvi doneo zakon da obrazovanje i vaspitanje moraju biti pod strogom nadležnošću i kontrolom države. Spartanski sistem obrazovanja je za cilj imao vaspitanje savršenog ratnika, koji je u potpunosti i bezuslovno odan državi. Da bi se to postiglo sa obrazovanjem i vaspitanjem se počinjalo od najranijeg detinjstva gde su se deca učila osnovnim pravilima ponašanja. Likurgov sistem obrazovanja i vaspitanja nije zaobilazio ni žene, jer se smatralo da samo dobro obrazovana i vaspitana žena je sposobna da rađa zdravo potomstvo. U Sparti je sve bilo podređeno ratničkom načinu života i zato njihov sistem obrazovanja i vaspitanja nije utemeljen na humanističkim principima i empatiji.

Kod Platona je vaspitanje i obrazovanje bilo važno sredstvo kojim se oblikovao ispravan karakter čoveka. I Platon je smatrao da oni koji upravljaju državom imaju zadatak da predlažu jasna pravila koja se tiču vaspitnog i obrazovnog procesa. „Na isti upravo način, čini mi se, kraljevsko umijeće, zadržavajući samo vlast upravljanja, neće dopustiti onima koji prema zakonu obrazuju i odgajaju

nikakvo vježbanje osim onoga u kojem se izražuje i stvara značaj, koji će biti u skladu sa radom stapanja kraljevskog umjeća, i preporučivat će im neka samo u tom smislu odgajaju. A oni koji ne mogu primiti odlučni i umjereni duh i ostale sklonosti prema kreposti, neka ih njihova loša narav silom gura u bezbožnost, obijest i nepravdu, uklanja kraljevsko umijeće smrtnom kaznom, progonstvom te najvećim gubitkom građanskog prava“(Platon,2000:366). Sistem vaspitanja i obrazovanja koji je kod Platona pod strogim nadzorom države ima za cilj da građane odgoji u onim vrlinama koje su najpogodnije za ispravan i dobar život u državi.²¹³

U duhu svojih savremenika, slično kao i u Sparti, Platon smatra da deca moraju biti u nadležnosti države. I Platon smatra da se trebaju ukršati samo najbolji primerci, ali i da to mora biti pod kontrolom države, ali to treba raditi tako da na pojavnoj ravni deluje kao da je sve slučajno i spontano. Samo tako može nastati, smatra Platon, jako i zdravo potomstvo.

Likurg i Platon smatraju da i žene moraju biti uključene u procese sistematskog obrazovanja i vaspitanja, jer samo na taj način se može ispuniti zadatak koji država postavlja pred svoje građane.

Literatura:

- Ado. Pjer. *Duhovne vežbe i antička filozofija*, Fedon, Beograd, 2015.
- Annas. Julia. *Virtue and Law in Plato*, U: Christopher Bobonic (ed.), *Plato's Laws: A Critical Guide*, Cambridge University Press, 2010.
- Diels. H. *Predsokratovci*, fragmenti II, Naprijed, Zagreb, 1983.
- Đurić. M. *Istorija helenske etike*, ZUNS, Beograd, 1997.
- Đurić. M. *Istorija starih Grka do smrti Aleksandra Makedonskog – u odabranim izvorima (Sparta pre persiskih ratova, Likurg)*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1983.
- Guthrie, M. K. C. *Povijest grčke filozofije, Sofisti-Sokrat*, Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb 2007.
- Jeger, Verner. *Paideia: oblikovanje grčkog čoveka*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1991.
- Koplston, Frederik. *Istorija filozofije, Tom I: Grčka i Rim*, BIGZ, Beograd, 1991.
- Kramer. H. *Platonovo utemeljenje metafizike*, Demetra, Zagreb, 1997.
- Ksenofont. *Uspomene o Sokratu*, BIGZ, Beograd, 1980.
- Lisičar. Petar, *Grci i Rimljani*, Zagreb 1971.
- Platon. *Misli o vaspitanju*, Beograd, Izdavačka knjižara „Rajković“, Beograd, 1939.
- Platon. *Protagora, Gorgija*, Kultura Beograd 1968.
- Platon, *Dijalozi – Odbrana Sokratova, Kriton, Fedon, Menon*, Kultura, Beograd, 1970.
- Platon. *Pisma*, Rad, Beograd, 1978.
- Platon. *Zakoni&Epinomis*, BIGZ, Beograd, 1990.
- Platon. *Zakoni*, BIGZ, Beograd, 1990.
- Platon. *Država*, BIGZ, Beograd, 1993.
- Platon. *Kratil, Teetet, Sofist, Državnik*, ΠΛΑΤΩ, Beograd, 2000.
- Platon. *Meneksen&Fileb*, Izdavačko preduzeće rad, Beograd, 2001.
- Platon. *Zakoni*, Dereta, Beograd, 2004.
- Platon. *Gozba*, Dereta, Beograd, 2008.
- Rosen. S. *Plato's Republic*, Yale University Press, London, 2005.
- Tatarkijevič. V. *Istorija šest pojmova*, Nolit, Beograd, 1986.
- Vlastos, Georg. *The Historical Socrates and Athenian Democracy*, U: Myles Burnyeat (ed.), *Socratic Studies*, Cambridge University Press, 1994.

²¹³ Platon smatra da sistematski vaspitanjem i obrazovanjem blage karaktere treba učiniti odvažnim, i obratno.

LYCURGUS AND PLATO'S SYSTEM OF EDUCATION AND EDUCATION - THE PRINCIPLE OF "INHUMANITY" AND HUMANITY

*prof. dr. Nataša Vilić, full professor
University of Banja Luka
Faculty of Philosophy*

Summary: *What a correct system of education and upbringing means, as well as the question of the humanistic principles on which it should be based, cannot be seen without looking back at the education systems of previous periods. Our emphasis in this paper is on the system of upbringing and education of brave warriors established by Lycurgus in Sparta, as well as on Plato's understanding of the importance of humanistic education and education, which aims at the realization of virtue. Only such a person is capable of a happy life, as well as a harmonious life in the state community. On the other hand, the Lycurgus system of education aims to educate a brave warrior and the entire education is subordinated to that. Both Lycurgus and Plato believe that education and upbringing must be under the strict supervision of the state. What is also similar in both of them is that neither of them neglects the education of women.*

Key words: *education, upbringing, Lycurgus, Plato, virtue, humanity, warrior skill*